

PROIECT DE CONSERVARE - RESTAURARE
PICTURA MURALĂ INTERIORĂ

BISERICA CU HRAMUL

"Sfânta Vineri"

MUNICIPIUL PITEȘTI, str. Sfânta Vineri, nr. 44.

Întocmit,
Restaurator specialist Grecu Dorin

Cuprins

Partea I. Proiect de conservare - restaurare.....	3
pictura murală interioră.....	3
1. Memoriu justificativ.....	3
2. Așezare geografică.....	4
3. Date istorice generale.....	5
4.Descrierea monumentului.....	8
4.1. Arhitectura.....	8
4.2. Pictura. Discurs iconografic	9
5. Intervenții în timp asupra monumentului.....	17
6. Starea de conservare.....	17
6.1. Zidăria.....	17
6.2. Stratul suport	18
6.3. Stratul de culoare	22
7. Cauze care au provocat degradările	32
7.1. Arderea lumânărilor,.....	32
7.2. Umiditatea de condens.....	32
7.3. Variația umidității relative a aerului	32
7.4. Intervenții necorespunzătoare	33
-.....	33
7.5. Vicii de tehnică	33
7.6. Poluarea atmosferică.....	33
8. Cercetare preliminară - analize fizico-chimice.....	34
9.Observații vizuale.....	35
9.1. Teste de aderență și absorbție.....	35
9.2.Sondaje stratigrafice –macrostratigrafii.....	46
9.3. Măsurători de temperatură și umiditate	47
10. Propuneri privind intervențiile de conservare-restaurare.....	47
10.1 Intervenții la nivelul stratului de culoare.....	47
10.1.1 Consolidarea stratului de culoare.....	47
10.1.2 Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare	48
11.1.3 Curățarea preliminară a stratului de culoare - depuneri neaderente	48
11.1.4 Curățarea prin procedee fizico-chimice și acțiune mecanică a depunerilor aderente	49
11.1.4.1. Curățarea depunerilor aderente de fum	49
11.1.4.2. Curățarea gudroanelor puternic aderente	49
11.1.4.3. Curățarea depunerilor de ceară	50
11.1.4.4. Curățarea repictărilor al secco	50
12. Intervenții la nivelul stratului suport.....	50
12.1 Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins sau fracturat.....	50
12.2. Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare	51
12.3. Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins, fracturat.....	52
12.4.Tivirea marginilor stratului suport.....	52
12.5.Chituirea crăpăturilor , fisurilor și lacunelor.....	53
1.2.6.Tratarea lacunelor de întindere mică și medie ale stratului suport din câmpul pictural.....	53

1.2.7. Tratarea câmpurilor mari lacunare din stratul suport	54
12.8. Consolidarea stratului suport desprins de zidarie prin injectare	54
13. Propuneri de prezentare estetică finală	56

Partea I. Proiect de conservare - restaurare

pictura murală interioră

1. Memoriu justificativ

La solicitarea parohiei *Sfânta Vineri*, din Pitești, echipa condusă de restaurator specialist Ioan Darida, s-a deplasat la monument pentru vizionarea, cercetarea, investigarea picturilor murale din interiorul bisericii, în vederea întocmirii documentației proiectului de conservare-restaurare și stabilirea etapelor ce urmează a se efectua pentru restaurarea picturii murale.

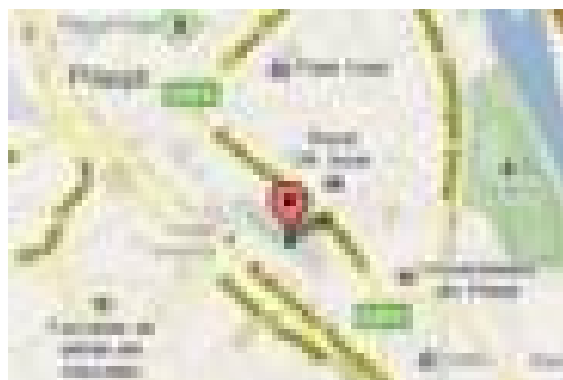
Expertiza tehnică a fost urmată de cercetări și investigații complexe, analize chimice, probe, teste, sondaje stratigrafice, metodologii, propuneri lucrări de conservare - restaurare, cantități și devize pe categorii de lucrări, care au stat la baza întocmirii proiectului de conservare – restaurare a picturii murale.

S-au efectuat cercetări și investigații în toate compartimentele bisericii, folosindu-se lumini puternice și dirijate, ce au pus în evidență starea de conservare a stratului suport (desprinderi, fisuri și crăpături) și a stratului de culoare (solziri, exfolieri, depuneri), precum și intervențiile necorespunzătoare rezultate în urma intervențiilor anterioare (reparații, repictări, vernisări).

Poiectul de conservare - restaurare a picturii murale va fi înaintat comisiei de specialitate (CNMI) în vederea obținerii avizelor.

2. Așezare geografică

Municipiul Pitești este situat în partea central-sudică a României, între Carpații Meridionali și Dunăre, în nord-vestul regiunii informale Muntenia. Orașul se află la confluența râului Argeș cu Râul Doamnei, în punctul de intersecție al paralelei de $44^{\circ}51'30''$ latitudine nordică cu meridianul de $24^{\circ}52'$ longitudine estică.

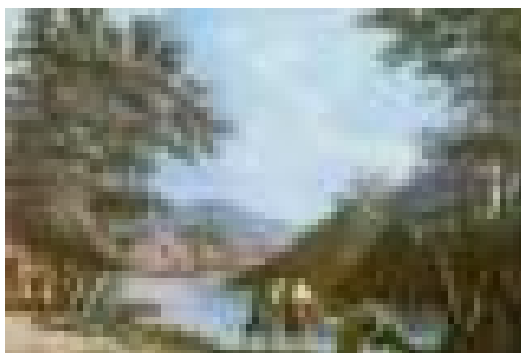
Municipiul Pitești se află la o altitudine de 250 m, la nivelul albiei minore a râului Argeș (sud), și de 356 m, în cartierul Trivale (vest). La nord-vest de terasa Trivale-Papucești se află cota de 373 m, iar la est de Valea Mare-Podgoria, cota de 406 m. În sectorul de vest-sud-vest al satului Mica, în comuna Bascov, se găsește cota de 439 m (Pădurea Bogdăneasa). Suprafața municipiului Pitești este de 4.073 ha (calculată în anul 2003). Orașe apropiate: București (108 km SE), Râmnicu-Vâlcea (49 km NV), Ploiești (91 km E), Craiova (103 km SV), Sibiu (118 km NV), Brașov (139 km NE), Târgoviște (46 km E), Câmpulung Muscel (48 km N), Mioveni (15 km N), Slatina (61 km SV), Curtea de Argeș (38 km N).

Biserica „Sf. Vineri ” se situează în municipiul Pitești, pe str. Sfânta Vineri, nr. 44, în partea central-estică a orașului.

3. Date istorice generale

Orașul Pitești este reședința și cel mai mare oraș al județului Argeș. Piteștiul este unul dintre cele mai vechi orașe din România. Urme ale existenței omului în această arie datează din Paleolitic, fiind cel mai puternic centru al activității umane din Paleoliticul inferior în Europa, principala verigă de legătură dintre Africa și Asia de sud-est, care erau, până nu demult, zone în care se cunoștea cultura de prund ^[3]. Descoperiri arheologice au confirmat ipoteza conform căreia tribul condus de Dromihetes (sec. IV-III î.d.Hr) și-a avut rădăcinile în această zonă, tribul fiind identificat cu ordessenii sau argesenii (o populație de pe malurile Argeșului) ^[4]. În perioada daco-romană, orașul a făcut parte din regiunea Moesia Inferior, iar mai târziu din Dacia Malvensis. Din acea perioadă datează și numeroasele fragmente de zidărie, ceramică și monede. Cel mai important monument din județ, datând din acea perioadă, este Castrul roman de la Albota care era o tabără militară fortificată construită pe granița estică a Daciei. În epoca medievală, Piteștiul desfășura schimburi economice cu popoare de la sud de Dunăre, în special cu Imperiul Bizantin.

Piteștiul a fost reședința temporară a voievozilor Basarab Țepeluș cel Tânăr, Mihnea cel Rău și Vlad cel Tânăr. Orașul s-a dezvoltat în mod gradat, de la sat și târg ajungând la titlul de oraș, dobândit la începutul secolului al XIV-lea. Prima atestare documentară datează din 20 mai 1388 când domnitorul Mircea cel Bătrân întărește Mănăstirea Cozia, „o moară în

hotarul Piteștilor". Atestarea documentară de la 1388 a făcut din Pitești, alături de Câmpulung, Curtea de Argeș, Brăila și Slatina, unul dintre cele mai vechi târguri. Prima menționare a Piteștiului ca oraș apare la 1 aprilie 1510, într-o carte a lui Vlăduț. Cancelaria Domnitorului Neagoe Basarab (1512-1521) a emis la 22 noiembrie 1517 un hrisov în care este semnalată existența curților domnești la Pitești. Ea mai este confirmată, la 27 august 1582, atunci când se face referire la organizarea orășenească a comunității, conduse de un județ și de 12 pârgari. În oraș au avut proprietăți numeroși boieri și dregători, dintre aceștia cei mai de seamă au fost *Goleștii*, *Izvoranii*, *Cantacuzinii*, *Craioveștii*, dar și doi domnitori, Mihai Viteazul (1593-1601) și domnitorul Neagoe Basarab, acesta din urmă construind între 1512 și 1521 la Pitești curtea voievodală. Pe baza unei mărturii scrise, datând din anul 1640, se vorbea despre numeroasele biserici, dar și de cele 200 de case care adăposteau circa 1.000 de suflete. În anul 1656, sub domnia lui Constantin Șerban și a doamnei Bălașa, se construiește pe fundațiile unui vechi lăcaș, *Biserica Domnească Sfântul Gheorghe*. Aflată în inima orașului, biserica a fost prima compoziție supraetajată pe coloane de cărămidă din Țara Românească.

Între 19 octombrie și 8 noiembrie 1714, la porunca domnitorului Ștefan Cantacuzino, Piteștiul l-a găzduit pe regele Carol al XII-lea al Suediei. Acesta venea din Imperiul Otoman și se întorcea spre Pomerania suedeză și era însoțit de numeroase trupe. În toată această perioadă, piteștenii au avut de suferit de pe urma musafirilor, fiind nevoiți să-i hrănească în condițiile unui an secetos ce compromisese grav recoltele de grâu, orz și furaje.

Biserica Sf. Nicolae sau „Biserica cu ceas”

Până în 1746, Piteștiul, avea șapte-opt biserici, iar numărul caselor ajunsese la 250, estimându-se că ar fi adăpostit 1.250 de locuitori. O mărturie din anul 1791, caracteriza orașul ca pe *un târgușor cu opt biserici, o mănăstire, mai multe case boierești și locuințele ispravnicilor de district*.

Pe 26 octombrie 1802, în jurul orei 11, un cutremur de adâncime, cu o magnitudine de 7,9 grade pe scara Richter ^[6] s-a resimțit violent la Pitești, Biserica Sfântul Nicolae fiind distrusă de intensitatea acestuia. Această biserică a fost reconstruită, cu toate că în 1848 aceasta a mai fost distrusă de un incendiu.

Biserica „Sfânta Vineri” (Str. Sf. Vineri) ridicată pe terasa cea mai joasă a orașului, la aproximativ 300 m. de piața centrală, este unul dintre cele mai frumoase monumente arhitecturale din Pitești, furând ceva din farmecul ctitoriei legendare a lui Neagoe Basarab.

În anul 1817, Ion Ungurelu a început construcția bisericii Sfânta Vineri, dar după un an acesta a decedat. Construcția bisericii a fost continuată de fiul său, Alexandru Ungurelu, care a terminat-o în toamna anului 1827.

După 1900, creșterea continuă a populației și dezvoltarea rapidă a orașului Pitești au făcut ca biserica Sfânta Vineri să devină neîncăpătoare. De aceea în anul 1904 s-a început construcția unei noi biserici (cea actuală).

Planurile noii biserici cât și a mobilierului interior au fost executate de arhitectul Ion N. Socolescu. Picturile interioare au fost executate de un faimos pictor al acelor timpuri, Dumitru Marinescu, fost rector al Academiei belle din București. Construcția noii biserici a fost finalizată în data de 19 octombrie 1908.

Abia trecută peste un secol, biserica Sfânta Vineri te îmbie cu parcul său bogat ornamentat și îți atrage atenția prin tinda cu cele patru coloane cu capiteli corintice realizate din piatră de Albești, precum și prin mozaicurile poleite cu aur din jurul intrării.

Planurile după care a fost construită se datorează arhitectului Ioan N. Socolescu din București, care s-a inspirat din cele mai autentice tradiții arhitecturale ale poporului nostru, realizând un edificiu armonios, pe deplin echilibrat și proporționat. Inginerul care s-a ocupat de partea de rezistență a fost Dimitrie Dima.

Modelul bisericii finalizate în anul 1908 este bijuteria arhitecturală din vremea lui Neagoe Basarab, Biserica Manastirii Curtea de Argeș.

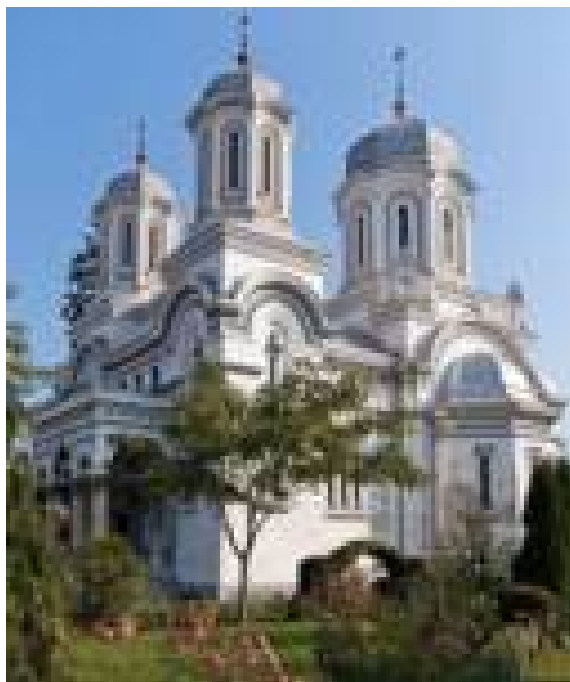
Ornamentația edificiului copiază în bună parte pe cea a Mănăstirii Curtea de Argeș, prin tinda cu cele patru coloane cu capiteluri lucrate după arhitectura veche grecească din piatră de Albești și prin mozaicurile care flanchează intrarea în biserică.

Planul bisericii este triconc, avînd pronaosul supralărgit și supralungit. Avînd un pridvor deschis cu patru coloane.

4.2. Pictura. Discurs iconografic

Pictura care împodobește catedrala Sfânta Vineri din Pitești a fost terminată în anul 1908, de către pictorul Dumitru Marinescu, un artist faimos al acelei perioade, fost rector al Academiei Belle Arte din București. Este executată în stilul Neoclastic, dar cu influențe ale stilului Art Nouveau, care în această perioadă înfloarește și pe teritoriul țării noastre.

Dumitru Marinescu a fost unul dintre primii unsprezece absolvenți ai celei dintâi promoții (1864-1869) din prima Școală de Arte Frumoase de la noi, asadar unul dintre primii studenți ai tinerilor profesori Aman și Tattarascu.

Altarul

Conca a fost rezervată imaginii Maicii Domnului ‘ Cea mai înaltă decât cerurile’ stând pe tron cu Pruncul pe genunchi, flancată de cei doi arhangheli.

În registrul inferior sunt reprezentați sfinți ierarhi. Sfantul arh. Lavrentie este înfățișat pe partea de nord, în proximitatea catapetesmei. Apoi urmează Sf. Ier. Atanasie, Sf. Ier. Vasile, Sf. Ier. Ioan, și Sf. Arh. Stefan.

Programul iconografic respectă tradiția. Temele folosite sunt cele legate în mod firesc, de taina euharistiei. Fecioara instrument al întrupării fără de care jertfa mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu nu ar fi fost posibilă, domină prin loc și importanță, fiind venerată de către Arhangheli.

Deasupra tuturor se află redată Sf Treime.printr-un porumbel alb încadrat într-un triunghi.

Naosul

Turla centrală este dominată de figura Pantocratorului din cupolă.

Se continuă în partea inferioară cu registrul Sfinților apostoli reprezentați în picioare ,8 la număr. Sub acesta friză a apostolilor este pictată scena Liturghiei cerești și Punerea în Mormânt pe partea dinspre vest.

Turla se descarcă pe patru pandantivi unde sunt pictați cei patru Sf. Evangheliști.

Din nou o exprimare aparte a pictorului, care dispune simbolurile evangheliștilor în partea de jos a pandantivilor.

Registrele sunt bine delimitate de bogate ornamente și feșe bazate pe tonuri de ocru și roșu. În conca absidei de sud este pictată scena Nașterii Domnului, pe registrul următor fiind zugrăviți Sfinți Militari. Spre catapeteasmă, se află scena Deisis (Iisus Judecător).

Conca absidei de nord este ocupată de „Scena învierii Domnului” reprezentată cu Mantuitorul ieșind din mormânt, tipic picturii occidentale. Programul iconografic se continuă în partea de jos cu Sfinți militari în

picioare și în continuarea lor, spre catapeteasmă, Sfinții împărați Constantin și Elena.

Pronaos

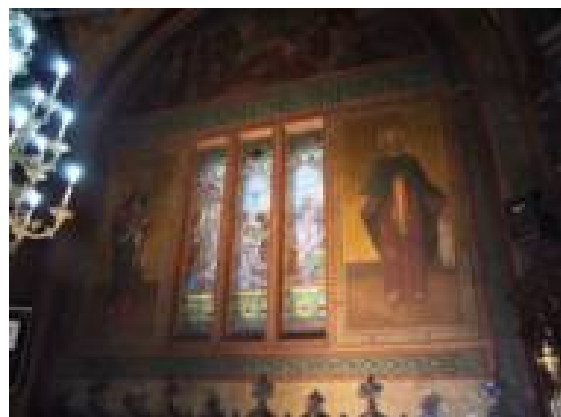
Pronaosulul Catedralei este supralungit, având o turlă falsă, a cărei cupolă este dominată de imaginea Sfintei Treimi.

Pe pandantivii pe care se sprijină cupola, sunt reprezentați serafimi, iar în execuția lor se pot vedea influențe ale artei 1900 (Art Nouveau).

Pe partea de nord a pronaosului se află scenă din drumul Crucii făcut de Iisus, și anume momentul când acesta o întâlnește pe Veronica. În partea inferioară a peretelui se află un registru cu Sfinți Cuvioși.

Pe zidul dinspre sud, este zugrăvită scena “Intrarea în Ierusalim”, iar în partea inferioară a peretelui, sunt reprezentați Sfinți Cuvioși.

Cafasul este construit pe latura vestică a bisericii, deasupra intrării, iar sub el , sunt așezați ctitorii sfântului locaș: Drăghici Budișteanu are portretul pictat în partea de nord, iar pe peretele dinspre sud, este înfățișată Anica Enghel.

De o parte și de alta a intrării în biserica, pe zidul dinspre vest sunt pictați Patriarhul și Episcopul locului.

5. Intervenții în timp asupra monumentului

Bombardamentele aeriene din anul 1944 care au lovit de mai multe ori și orașul Pitești, au produs însemnate stricăciuni bisericii Sfânta Vineri. Din inițiativa preotului Const. Uțoiu în 1957 a fost refăcut acoperișul de tablă al bisericii.

În anul 1970, sub conducerea preoților c.Dejan și C. Uțoiu, biserica a fost dotată cu instalație de încălzire cu gaze, rezolvându-se astfel una din cele mai grele probleme care au stăruit în situația acestei biserici încă de la zidirea ei.

În 1971 s-a realizat restaurarea picturii în interior și s-a revizuit și completat instalația electric în interior, începându-se lucrarea de restaurare și la exterior.

În anul 1972, a fost restaurat exteriorul în întregime, executându-se reparațiile de tencuire, renovându-se, consolidându-se și completându-se partea decorativă, executată în structură de ipsos

6. Starea de conservare

6.1. Zidăria

Expertiza tehnică întocmită în 2012 către ing. Maria Marinescu a analizat starea generală a monumentului cât și intervențiile făcute în timp inventariind degradările din structura bisericii.

6.2. Stratul suport

Stratul de arriccio face o bună priză atât cu zidăria cât și cu stratul de intonaco, având puține desprinderi, pe suprafețe foarte mici. Desprinderile au fost descoperite prin testele acustice.

În urma cercetării suprafeței murale, au fost identificate o serie de degradări ale stratului suport, prezente în special pe zonele afectate de mișcărilor seismice și intervențiile umane (lovituri, zgârieturi, inserții metalice).

Au fost identificate următoarele degradări ale stratului suport, care sunt prezente în toate compartimentele:

Desprinderi, dislocări, burdușeli. Zonele mai grav afectate de aceste tipuri de degradare se găsesc cu precădere în zonele inferioare ale zidurilor.

Lacune strat suport - de mărimi și adâncimi diferite sunt prezente în toate compartimentele pe arii relativ restrânse, în zonele de desprinderi și burdușeli sau în zonele în care au fost introduse inserțiile metalice (montarea instalației de încălzire centrală).

Zgârieturi și lovituri – accidentale sau premeditate - se regăsesc în mod preponderent în zona de trafic și util-liturgică ca urmare a unor acțiuni voluntare sau involuntare. Dacă ponderea și profunzimea loviturilor este extrem de mică, nu același lucru se poate spune despre zgârieturi care au dimensiuni variabile ca lungime, lățime sau profunzime.

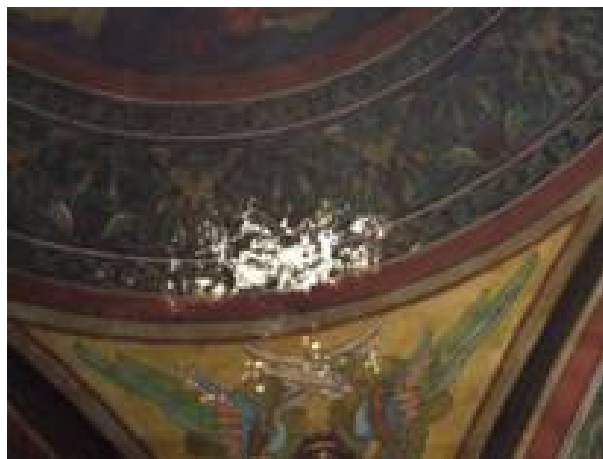
6.3. Stratul de culoare

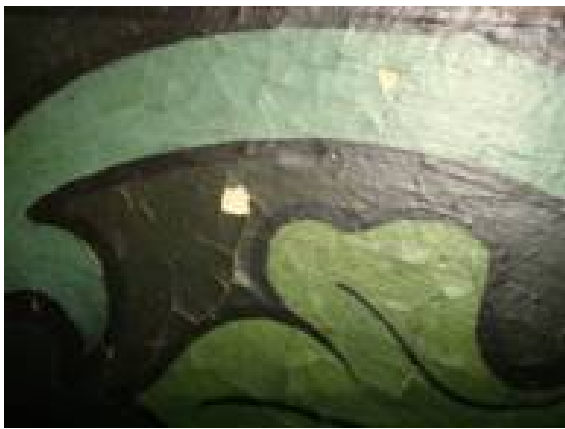
Pictura murală prezintă, la diferite niveluri de intensitate și întindere, degradări de natură fizică și chimică sau combinate, determinate de structura materialelor, de condițiile de microclimat și de gradul de afectare a monumentului din cauza activității umane. În general, acțiunile deterioare au un grad mare de interdependență, prezența uneia determinând apariția unui lanț întreg de alte procese.

Prezintă o multitudine de degradări, multe dintre acestea fiind active:

Lacune de diferite profunzimi

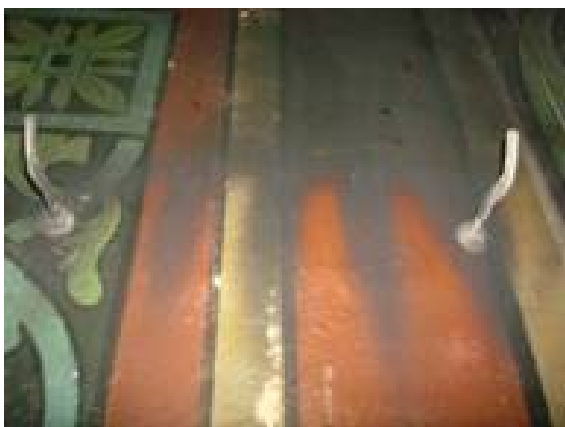
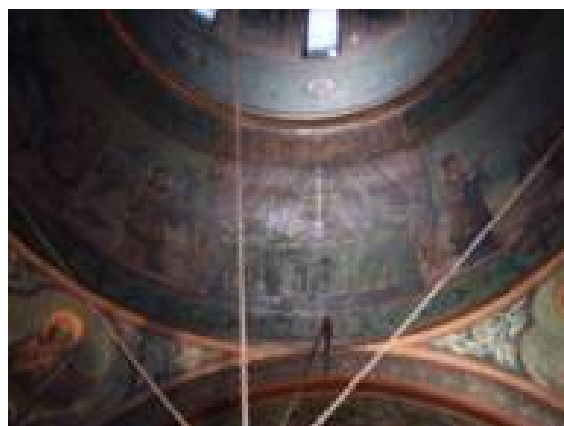
Lacunele sunt prezente pe suprafețe destul de mari, atât în pronaos, naos cât și în altar și au diferite profunzimi. Unele au apărut din cauza lipsei aderenței stratului de culoare la suport, altele sunt produse prin lovire accidentală.

Depuneri de fum-gudroane

Suprafața picturii este acoperită de un strat dens, relativ uniform, de fum cu depuneri, mai accentuat în zonele superioare. Gudroanele sunt rezultatul acțiunii de fixare a elementelor grase produse de arderea lumânărilor. Aceste particule sunt puternic aderente și dificil de îndepărtat de pe suprafața peliculei de culoare, sensibilă la acțiunile de curățare, deoarece sunt prezente numeroase solziri, exfolieri, ridicături sub formă de acoperiș în două ape.

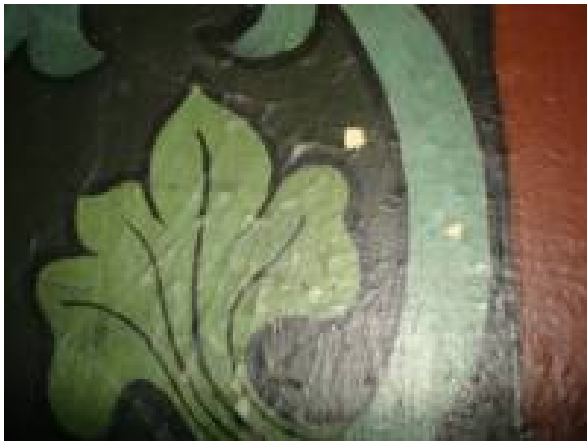
Încrêțituri

Exfolieri, solziri

Pe zone destul de extinse sunt prezente exfolieri, solziri, ridicături, apărute ca urmare a pierderii aderenței stratului pictural la suport.

Intervenții necorespunzătoare - chituirea lacunelor cu mortare ce au în compoziție ciment și depășesc marginile lacunei.

***Inserții metalice** - necesare introducerii sistemului de încălzire centrală.*

Urme de vopsea

Repictări

Repictările sunt prezente în special în zonele inferioare ale zidurilor, până la o înălțime de aproximativ 2m, aceste suprafețe prezentând și cele mai multe solziri, exfolieri, ridicături sub formă de acoperiș în două ape.

7. Cauze care au provocat degradările

7.1. Arderea lumânărilor, prin depunerea straturilor succesive de fum. Aderența fumului a fost destul de mare datorită vernis-ului ce a permis ancrasarea fumului și a gudroanelor.

7.2. Umiditatea de condens a favorizat apariția de încrustații superficiale de praf, mai cu seamă în registrele superioare, dând peliculei un aspect grizat. Tot acest tip de umiditate a acționat drept catalizator în reacțiile chimice la care au participat elementele de poluare.

7.3. Variația umidității relative a aerului este determinată de umiditatea absolută a aerului și de variația temperaturii, iar atunci când nu este controlată se ajunge în diferite contexte microclimatice la punctul de

rouă (umiditatea de saturație a aerului) apa conținută de aer începând să precipite¹.

Acest tip de umiditate este de obicei în interdependență cu celelalte și le va reactiva sau influența și totodată va declanșa împreună cu tipurile de curenți de aer microzone în care se manifestă “efectul de cameră umedă”. Trebuie specificat că instabilitatea umidității relative a aerului s-a manifestat la nivelul întregului edificiu, la exterior influențată de condițiile climatice, iar la interior și de cele microclimatice și fizice. Acest fenomen a fost eliminat odata cu introducerea sistemului de încălzire centrală, în acest moment biserica având o temperatură constantă și o umiditate relativă în parametrii normali.

7.4. Intervenții necorespunzătoare

- repictările, influențând unitatea cromatică;
- acțiunea mecanică a omului prin curățări pe zonele inferioare, prin frotarea picturii, lovirea accidentală;
- chituirea lacunelor cu mortare ce au în compoziție ciment și depășesc marginile lacunei.

7.5. Vicii de tehnică. După cercetările efectuate s-au constatat în naos, pronaos și altar, solziri și exfolieri apărute din cauza nerespectării tehnicii gras pe slab.

7.6. Poluarea atmosferică se referă la contaminarea aerului cu impurități solide, lichide și gazoase (aerosoli). Poluarea atmosferică este provocată de activitatea industrială intensă din oraș și împrejurimi. Aerosolii intrând în contact cu pictura, incluzându-se în suprafață, formează o parte din depunerile aderente. La constituirea acestor depuneri își aduc aportul și alte cauze, dar componenții acizi și bazici ai aerosolilor au o influență foarte

¹ Florea OPREA, *op. cit.*, p. 449-450.

mare în deteriorarea picturii. *Poluarea chimică a aerului* produce coroziuni la nivelul stratului pictural și mai ales în prezența apei care se poate comporta ca un catalizator. Dintre poluatorii chimici pot fi amintiți dioxidul de sulf, dioxidul de carbon, hidrogenul sulfurat, amoniacul și nu în ultimul rând aerosolii. Având în vedere că biserica se află în centrul orașului Pitești, zona cu un trafic rutier extrem de intens, iar la câțiva kilometri distanță spre sud se află Institutul Petrochimic Pitești, calitatea aerului este scăzută.

Măsurători continue ale celor cinci stații RNMCA din Pitești înregistrează depășiri ale parametrilor normali de dioxid de sulf (SO₂), oxizi de azot (NO_x), monoxid de carbon (CO), ozon (O₃), pulberi în suspensie (PM₁₀ și PM_{2.5}), benzen (C₆H₆), plumb (Pb). Calitatea aerului în fiecare stație este reprezentată prin indici de calitate sugestivi, stabiliți pe baza valorilor concentrațiilor principalilor poluanți atmosferici măsurați.

8. Cercetare preliminară - analize fizico-chimice

Cercetările desfășurate în vederea întocmirii proiectului de conservare –restaurare au cuprins întreaga biserică (pronaos, naos, altar), cu ochiul liber, folosindu-ne de lupe, microscop mobil, și lumini puternice – directe și dirijate. Testele acustice, de aderență și de absorbție s-au desfășurat până la înălțimea de 7m, folosind o scară mobilă. Prin testele efectuate s-a determinat starea de conservare a stratului suport, a stratului de culoare și degradările acestora, deasemenea, alegerea zonelor pe care urmau a se efectua probele de curățare a diferitelor tipuri de depuneri. Cercetările preliminare au pus în evidență prezența diferitelor tipuri de degradări.

Analizele fizico-chimice (sunt prezentate în buletinul de analize fizico-chimice).

9.Observații vizuale

Prin analizarea picturii murale s-au observat diverse tipuri de degradare.

În pronaos, naos și altar se pot observa depuneri de fum și praf ancrasate în stratul de verni, afectând întreaga suprafață a picturii, dar în mod deosebit turla și zonele superioare. Alte degradări specifice acestei zone sunt solziri, exfolieri, la nivelul stratului pictural, chituri și repictări. Pictura este lizibilă pe zonele inferioare și medii, dar pe zonele superioare este dificil de urmărit.

9.1. Teste de aderență și absorbție

Testele au fost executate în toate compartimentele bisericii, la diverse niveluri. Zonele pe care s-au efectuat testele au fost cercetate cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendiculară și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări.

Testele s-au efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă desprinderi, exfolieri, solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență, absorbție și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. S-au făcut măsurători ale umidității relative și ale temperaturii din interior și exterior, încadrându-se în parametrii menționați mai jos, teste de curățare și sondaje stratigrafice.

Pentru a stabili stadiul de conservare al stratului de culoare s-au efectuat teste de absorbție și aderență cu apă distilată, stabilindu-se astfel intervalul de timp în care este absorbită și difuzată în stratul suport. După efectuarea testelor de absorbție și aderență s-a trecut la efectuarea testelor de curățire a depunerilor aderente și neaderente (fum, praf, ceară, gudroane) și a repictărilor. Pentru efectuarea probelor au fost alese zone unde sunt mai multe culori ce prezentau diferite tipuri de degradări. Pentru fiecare probă s-au făcut prezentări de factură metodologică însoțită de fotografii cu zonă investigată.

Pentru probele efectuate s-au utilizat următoarele materiale:

- Alcool, esență de terebentină, white – spirit, ulei de in crud saponificat cu amoniac (soluțiile 1, 2, 3)
- Contrad 2000
- Pensetă, vată, cretă albă, microscop mobil, termometru, ruletă;

TEST DE CONSOLIDARE

Testul nr. 1

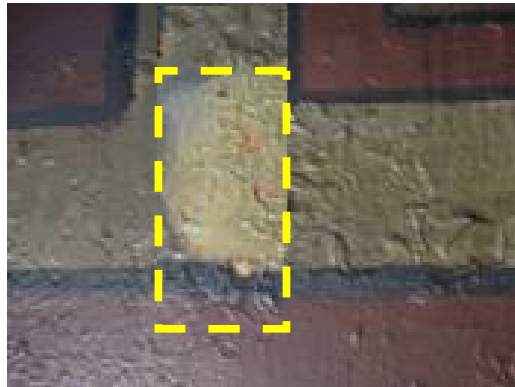
Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: naos, absida de sud, partea de jos a scenei Sf. Mina;

Obiectiv : test de consolidare a peliculei de culoare.

Dimensiuni : 8/6 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele desprinderi, solziri precum și diversele depuneri aderente și neaderente.

În a doua etapă s-a efectuat testul de consolidare.

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare prezenta exfolieri, solziri, lacune. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și

fizico-mecanice. Suprafața respectivă a fost pensulată cu Paraloid B72 în concentrație de 7%, după care, prin intermediul unui rulu de cauciuc a fost aplatizată zona, rezultatul fiind optim.

TESTE DE CURĂȚARE

Testul nr. 1

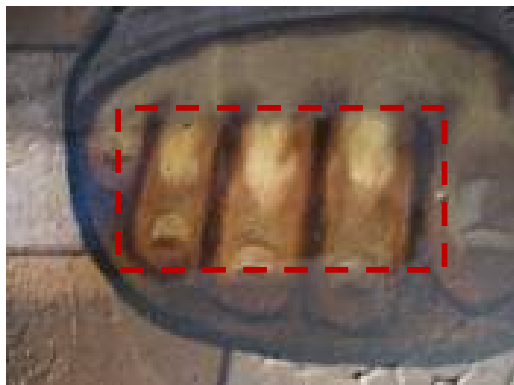
Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: naos, absida de sud, zona inferioară a scenei Sf. Mina(picior);

Obiectiv: îndepărtarea depunerilor aderente și neaderente.

Dimensiuni : 16/8 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări.

Zona cercetată prin testul nr.1 se află într-o stare de conservare bună, dar este acoperită cu depuneri aderente și neaderente (praf, fum, gudroane).

Metodologie de lucru

Proba s-a efectuat într-o zonă unde pelicula de culoare nu prezintă urme de desprinderi ale stratului suport față de zidărie, exfolieri, solziri sau pulverulențe, observații puse în evidență prin testele de aderență și acustice. Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare cu Contrad 2000, în concentrație de 10%.

Concluzie: intervenția cu Contrad 2000 îndepărtează o peliculă polară, formată din praf, gudroane și fum.

În momentul II s-a folosit soluția 1 (50ml alcool etilic absolut, 200 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind nesatisfăcător, fiind îndepărtate doar o parte din depuneri.

În momentul III a fost folosită soluția 3 (100ml alcool etilic absolut, 150 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind optim.

Testul nr. 2

Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: naos, absida de nord, zona inferioară a scenei Sf. Evstație;

Obiectiv: îndepărtarea depunerilor aderente și neaderente.

Dimensiuni : 16/8 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona pe care s-a efectuat testul a fost cercetată cu ochiul liber, lupă și microscop mobil, lumină puternică perpendicular și razantă pe suprafață, pentru a determina eventualele degradări.

Zona cercetată prin testul nr.2 se află într-o stare de conservare bună, nu prezintă exfolieri, desprinderi, solziri, dar este acoperită cu depuneri aderente și neaderente (praf, fum, gudroane).

Metodologie de lucru

Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare cu soluția 2 (75ml alcool etilic absolut, 175 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind nesatisfăcător, fiind îndepărtate doar o parte din depuneri.

În momentul II a fost folosită soluția 3 (100ml alcool etilic absolut, 150 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind optim.

Observații: se remarcă aceleași calități tehnice deosebite ale stratului de intonaco și ale peliculei de culoare, rezultatul obținut în urma curățirii a fost optim.

Testul nr. 3

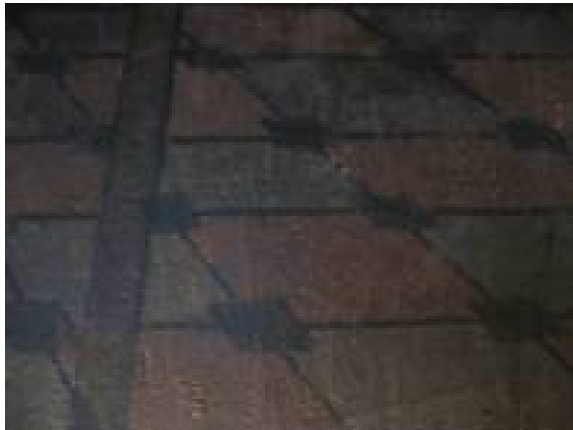
Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: naos, absida de nord, zona inferioară a scenei Sf. Evstație;

Obiectiv: îndepărtarea depunerilor aderente și neaderente.

Dimensiuni : 18/10 cm

Metodologia intervenției:

Starea de conservare

Zona cercetată prin testul nr.3 se află într-o stare de conservare bună, nu prezintă exfolieri, desprinderi, solziri, dar este acoperită cu depuneri aderente și neaderente (praf, fum, gudroane).

Metodologie de lucru

Intervențiile s-au realizat prin metode mecanice și fizico-mecanice. După îndepărtarea depunerilor neaderente cu ajutorul pensulelor moi, s-a efectuat testul de curățare cu soluția 1 (50ml alcool etilic absolut, 200 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind nesatisfăcător.

În momentul II a fost folosită soluția 2 (75ml alcool etilic absolut, 175 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), depunerile nefiind în totalitate îndepărtate.

În momentul III a fost folosită soluția 3 (100ml alcool etilic absolut, 150 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind optim.

Testul nr. 4

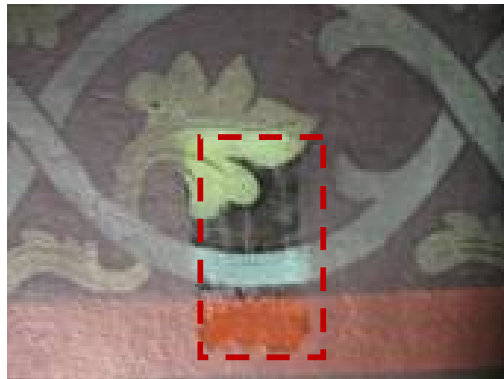
Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: naos, absida de nord, friza decorativă;

Obiectiv: îndepărtarea depunerilor aderente și neaderente.

Dimensiuni : 16/8 cm

Metodologia intervenției:

Testul nr. 5

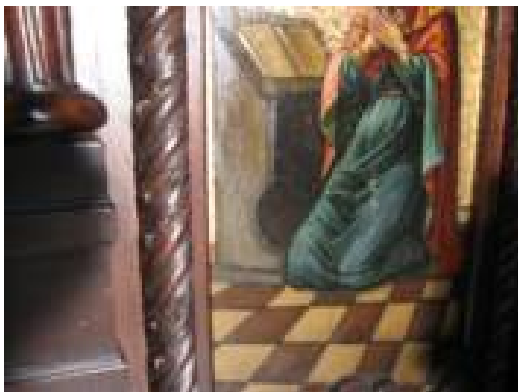
Monument : Biserica Sfânta Vineri - Pitești

Amplasare: iconostas – uși împărătești;

Obiectiv: îndepărtarea depunerilor aderente și neaderente și a verniului brunisat.

Dimensiuni : 10/5 cm

Metodologia intervenției:

În momentul I a fost folosită soluția 2 (75ml alcool etilic absolut, 175 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), depunerile fiind îndepărtate, dar nu și verniul.

În momentul II a fost folosită soluția 3 (100ml alcool etilic absolut, 150 ml esențe - esență de petrol, esență de terebentină, white - spirit și 7 picături de ulei de in crud saponificat cu amoniac), rezultatul fiind optim.

9.2.Sondaje stratigrafice –macrostratigrafii

Sondaje stratigrafice s-au efectuat în toate compartimentele bisericii pentru a se ajunge la concluzia că nu există alte picturi mai vechi sub straturile vizibile (de suprafață)

9.3. Măsurători de temperatură și umiditate

Evoluția umidității relative, a umidității absolute și a temperaturii în timpul aplicării modului restaurare-conservare.

Nr	Data	Ora	U.R. interior	T° interio r	U.R. exterior	T° exterior	U.A. interior
	17.V.	14	69%	18°C	55%	18°C	10,5
	18.V	14	70%	18°C	62%	19°C	10,5
	19.V	15	67%	18°C	48%	20°C	11
	20.V	13	58%	18°C	52%	22°C	9
	22.V	14	71%	18°C	55%	22°C	11,1
	23.V	14	67%	19°C	52%	24°C	11
	24.V	14	70%	19°C	46%	28°C	11,1
	25.V	13	71%	19°C	48%	27°C	11,7
	26.V	14	69%	19°C	55%	26°C	11,2
	27.V	16	66%	18,5°C	52%	23,5°C	9,8
	28.V	14	68%	18°C	41%	24°C	10,4
	29.V	15	71%	19°C	40%	26°C	11,7
	30.V	14	70%	19°C	48%	27°C	11,1
	31.V	14	75%	18°C	53%	28°C	11,1

10. Propuneri privind intervențiile de conservare-restaurare

10.1 Intervenții la nivelul stratului de culoare

10.1.1 Consolidarea stratului de culoare

Pictura fiind executată în culori de ulei, consolidarea se va face cu Paraloid B72 în concentrație de 2-5%. Se va presa suprafața prin intermediul unei folii de melinex.

10.1.2 Îndepărtarea mortarelor necorespunzătoare .

Mortarele ce conțin ciment în combinație cu var și nisip afectează structura mortarelor originale prin aportul de săruri specifice, tensiunile diverse datorate diferențelor de densitate și coeziune și nu în ultimul rând, datorită debordărilor peste materia picturală originală.

Aceste mortare prezente pe unele zone ca și chituri pentru lacune și fisuri, acoperind suprafețe cu pictura, sau ce depășesc nivelul originalului vor fi îndepărtate mecanic. Marginile lacunelor vor fi asigurate în timpul operațiunilor de decapare cu hartie pelur și CMC.

Îndepărtarea se va face după aplicarea unei coprese celulozice umectate cu carbonat de amoniu în concentrație de 5%, timp de 15 minute. Mortarul cedează lăsând o peliculă superficială pe suprafața originală .

11.1.3 Curatarea preliminară a stratului de culoare - depuneri neaderente

Această operațiune se va executa cu pensule moi de diferite grosimi și are ca obiectiv îndepărtarea diverselor tipuri de depuneri neaderente (praf, panze de paianjen, microorganisme). Zonele cu pierdere mare de coeziune nu vor fi desprafuite, materialul străin se va prelua cu bastoncinii cu vată fără a se atinge originalul sau operațiunea se desfășura în paralel cu consolidarea peliculei de culoare.

11.1.4 Curățarea prin procedee fizico-chimice și acțiune mecanică a depunerilor aderente

Se folosesc metode combinate în funcție de consistența și natura acumulărilor. După caz vor fi utilizate soluții și amestecuri de hidrocarburi sau carbonat de amoniu. Compresa din celuloză peste un strat de foiță japoneză. Timpul de contact și concentrația cât mai mici, dar suficient de puternice pentru solubilizarea depunerilor existente. Zona pe care se intervine va fi de mici dimensiuni pentru a putea fi bine urmărită.

11.1.4.1. Curățarea depunerilor aderente de fum

Pe zonele pictate *în frescă* (přidvor, pronaos) se va folosi o compresă celulozică îmbibată în soluție de carbonat de amoniu în concentrații cuprinse de până la 8- 10% în apă demineralizată, cu timp de acțiune 5-10 minute. Această compresă celulozică se aplică peste o foiță japoneză.

Pe suprafețele pictate în tehnica *ulei* (naos, altar) se poate aplica metodologia de la Testul A(A1 și A2). Se va utiliza agentul de suprafață tensioactiv Contrad 2000, concentrație 5% în apă distilată, pe zonele cu depuneri mai puternic aderente se va interveni cu soluția 1(alcool etilic absolut 20%, esențe 80% și ulei de in crud + amoniac- 10 picături) sau cu soluții mai reactive prin mărirea concentrației de alcool etilic absolut, sau a esențelor (de petrol, white-spirit, de terebentină, sau a amoniacului)

11.1.4.2. Curățarea gudroanelor puternic aderente

Se va aplica metodologia din subcapitolul *1.4.1, de pe zona în referință cu mențiunea ca acest tip de depuneri pot fi înlăturate mecanic cu bisturiul în paralel cu utilizarea soluției 3(100ml alcool izopropilic, 150 ml

esențe, 10 picături ulei saponificat) cu adaos de diclormetan în proporție de până la 10 % după caz, sau xilen de până la 20%.

11.1.4.3. Curățarea depunerilor de ceară

Scurgerile de ceară de pe suprafață se îndepărtează mecanic cu bisturiul, iar urmele care rămân vor fi îndepărtate prin frotare locală moderată, cu tampoane îmbibate în xilen.

11.1.4.4. Curățarea repictărilor al secco

Repictările sunt prezente în toate compartimentele bisericii predominând în naos și altar. Se pot îndepărta cu soluții pentru curățare ex. Soluția menționată în capitolul *1.4.2

Soluțiile se vor folosi progresiv înlăturându-se sistematic strat cu strat (unde este cazul) fără a eroda originalul. La repictările ce mai recente se va folosi soluția 1(alcool etilic absolut 20%, esențe 80% și ulei de in crud + amoniac- 10 picături.

12. Intervenții la nivelul stratului suport

12.1 Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins sau fracturat

Desprinderile amarate parțial de structura stabilă, în armătura de material de consolidare (câlți) se asigură cu hârtie japoneză cu ajutorul CMC-ului.

Desprinderile oarbe vor fi depistate prin ciocănire ușoară cu degetul detectând arealul pe care se desfășoară și nivelul (distanța interfacială) de desprindere. Se vor asigura cu hârtie japoneză prinsă în CMC. *CMC*-ul se aplica prin foita de hartie japoneza prin pensulare.

12.2. Îndepartarea mortarelor necorespunzatoare

Această operațiune va consta în degajarea/curățarea reparațiilor de mortare necorespunzătoare de la marginile stratului suport, din lacune, crăpături și fisuri.

Reparațiile anterioare au fost realizate cu diferite tipuri de mortare și anume: în crăpături și lacune profunde exista mortare de var - nisip cu adaos de ciment, iar atât în fisuri cât și în ultimul strat (aplicat peste marginile lacunelor) mortarul are în compoziție ipsos.

Într-o primă fază se vor efectua sondaje stratigrafice pentru identificarea atât a extinderii lacunelor, fisurilor și crăpăturilor, cât și a limitelor acestora.

Decaparea se va realiza succesiv, cu diverse mijloace mecanice (bisturie, dălți mici, ciocănele) operațiunea fiind ajutată prin umezirea suprafețelor respective. În zonele în care mortarele depășesc marginile lacunelor, intervenția se va face cu mare atenție, ținându-se cont de aderența la pelicula de culoare și de păstrarea geometriei lacunei.

12.3. Asigurarea provizorie a marginilor stratului suport desprins, fracturat

Prin aceasta operațiune se obține stabilizarea fragmentelor franjurate ale marginilor desprinse. Asigurarea se va face cu hârtie pelur și adeziv (carboximetilceluloza). Hartia pelur va fi aplicata urmarindu-se traiectul marginilor lacunelor.

12.4. Tivirea marginilor stratului suport

Înainte realizării propriu-zise a operațiunii, zonele respective vor fi curățate de diversele depuneri (praf, funingine, acumulări de gudroane). Curățarea se va efectua prin mijloace mecanice uscate cu pensule și prin direcționarea unui jet de aer, alternându-se cu umezirea suprafeței cu ajutorul pulverizatorului și a pensulelor.

Straturile de mortar vor fi aplicate succesiv pe suprafața umezită în prealabil pentru a asigura o bună aderență a acestuia la stratul suport.

Mortarul folosit va avea în compoziția sa 1 p var și 2 p nisip mediu.

Ultimului strat de mortar aplicat i se va imprima o textură rugoasă, cu ajutorul bureților, pentru aderența ulterioară a materialelor de umplere.

12.5.Chituirea crăpăturilor , fisurilor și lacunelor.

Operațiunea se va realiza prin aplicarea în profunzimea fisurii a unui mortar de var și nisip (1p var pastă și 2p nisip cu granulație medie), în straturi succesive. Fisurile vor fi inițial curățate și umezite.

Chituirile lacunelor neintegrabile vor fi realizate sub nivel, ultimul strat primind o textură relativ rugoasă pentru aderența straturilor următoare.

Pe lacunele integrabile cromatic chiturile vor fi executate la nivelul originalului aplicandu-li-se la finisare o structură cât mai apropiată de original, în amestec adăugându-se PLM-AL.

În final, marginile fisurilor vor fi curățate de eventualele halouri sau urme de mortar apărute în urma chituirii.

Pe suprafețele pictate în ulei, fiind poroase (altar, naos) chitul va fi la fel de poros finisat, imitând suprafața originală,

Tot imitarea porozității originalului se va urmări și la suprafețele *pictate în frescă (pridvor, pronaos).*

1.2.6.Tratarea lacunelor de întindere mică și medie ale stratului suport din câmpul pictural

În acest caz, propunem aducerea lor la nivel folosindu-se un mortar cât mai asemănător și compatibil cu cel original. În urma analizelor fizico - chimice asupra mortarului original s-a putut determina compoziția acestuia. Astfel, propunem folosirea unui mortar având aceeași compoziție.(Vezi componența mortarelor în rezultatele analizelor chimice)

Operațiunea se execută prin aplicarea în straturi a mortarului preparat urmărind denivelările suprafeței murale. Mortarul se va aplica cu mare atenție,

fără a se depăși marginile lacunelor, încercându-se păstrarea aspectului suprafeței înconjurătoare.

1.2.7. Tratarea câmpurilor mari lacunare din stratul suport

Aducerea la nivelul stratului suport original, a câmpurilor mari lacunare.

12.8. Consolidarea stratului suport desprins de zidarie prin injectare

Metodologie de lucru:

- zonele desprinse vor fi detectate prin examinări acustice, limitele lor fiind ulterior marcate pe relevee;
- realizarea orificiilor de injectare cu mașini manuale, îndepărtarea prafului cu ajutorul periformelor și deschiderea capilarelor prin injectarea cu apă alcoolizată;
- montarea definitivă a acelor de seringă sau a sondelor;
- obturarea fisurilor superficiale cu hârtie pelur și chituirea fisurilor de dimensiuni mai mari cu mortar de var - nisip;
- injectarea propriu - zisă: operațiunea se poate realiza cu **PLM M** la o profunzime mai mare (ariccio) sau **PLM I** pentru desprinderile de intonaco.

După încheierea procesului de consolidare prin injectare, se vor îndepărta acele de seringă iar orificiile rămase goale vor fi obturate prin chituire cu mortar de var și nisip.

Desprinderile amarate parțial se vor desprăfui în funcție de posibilitatea de intervenție și prin microaspirație după care se va injecta apă alcoolizată (5-10 %), cu ajutorul unei seringi, prin perforarea foiței japoneze, volumul de apă alcoolizată depinzând de mărimea desprinderilor, de gradul de absorbție al suprafețelor interne și de durata de intervenție.

Desprinderile oarbe se vor desprăfui cu ajutorul unei pare de cauciuc și se vor trata prin injectarea de apă alcoolizată în concentrație de 5%, în timp și cu volume diverse, în funcție de arealul pe care se desfășoară desprinderea.

La desprinderile amarate parțial se va injecta PLM-I sub formă de fluid, prin perforarea foiței japoeze în diverse zone accesibile, urmărind cu atenție să nu se producă o explozie a consolidantului și materiei picturale datorită presiunilor cu care se operează.

La desprinderile oarbe se va injecta PLM-I sub formă fluidă, în etape, se va ciocăni ușor cu degetul pentru o depunere și pătrundere uniformă a materiei injectate în zonele în care desprinderile sunt între intonaco și arriccio și se va avea grijă ca presiunea creată să nu afecteze planeitatea suprafeței picturale. Se vor asigura sisteme mecanice de presare a suprafețelor care vor fi montate în momentele următoare injectării și se va acționa intermitent, lent pentru a nu afecta integritatea peliculei picturale.

13. Propuneri de prezentare estetică finală

Integrarea cromatică se va face ținând cont de instanțele, estetice și de particularitățile de interpretare critică a picturii murale în discuție.

Intervenția asupra operei de artă se va face numai printr-o interpretare critică. Instanța istorică reclamă respectul pentru autenticitatea documentului istoric iar instanța estetică impune caracterul unic al operei de artă.

Lacunele provoacă o percepere a imaginii distorsionată, “înțepată” de multitudinea de insule albe, mai mici sau mai mari, mai adânci sau superficiale care au tendința de a se interpune optic între obiect și privitor, receptarea fiind mai curând a degradărilor decât a operei. Lacunele provoacă această tulburare a imaginii prin faptul că tind să devină forme și figuri în contextul pictural denaturând sensul inițial și totodată sub aspect formal se prezintă ca întrerupere a continuității formelor. Problema critică a reintegrărilor impune reducerea acestei denaturări în vederea redării maximului de prezență autentică, păstrând unicitatea operei ca document original și istoric.

Reconstituirea se justifică estetic doar facilitând perceperea unității potențiale a operei de artă prin restabilirea continuității formelor și întreruperea acestora unde începe ipoteza. Tratatamentul lacunei care nu mai poate fi reintegrată se face prin transferul ei de la formă pe suprafață, în zonă de fundal cu antamarea originalului.

Instanța istorică impune definirea concretă a originalului ca document autentic și care trebuie să se distingă net ca interpretare critică.

Reconstituirile se vor limita numai la unitatea potențială a operei de artă și posibilitatea de a distinge intervenția de conservare-restaurare de original. Tonul și valoarea intervenției cromatice va ține cont de patina stratului pictural și va fi cu un ton mai rece și valoare mai deschisă.

Integrarea lacunelor stratului de culoare în tehnica “velatura”

Zonele pe care se aplică velatura sunt în general zonele cu dimensiuni mari care nu se pot supune integrării în ritocco. În general lacunele superficiale, de mici dimensiuni vor fi integrate în tehnica ritocco, specifică în restaurarea tablourilor pe pânză, “în ulei”.

Micile puncte de culoare albă datorate lipsei superficiale a pigmentului precum și eroziunile prin care transpare stratul de intonaco, crează un disconfort optic. Totodată ele sunt o discontinuitate, o alterare a stratului pictural. Integrarea cromatică urmărește anularea efectului optic de a precede planul pictural de către planul “micilor “puncte albe și a le plasa în plan retras, secund celui al picturii originale. Odată cu anularea tulburării optice, formele își vor regăsi continuitatea și coerența și totodată va fi detectată mai ușor valoarea tonului local ce trebuie corect acordat.

Tehnica de retuș ce se va aplica va fi **ritocco** pe lacunele cu dimensiuni mai reduse , iar pe cele întinse velatura. Pe aceste perimetre integrarea cromatică se va efectua în culori de verni în urma operațiunii de vernisare.

Biserica Sf. Vineri–Pitești -

Starea inițială a picturii murale - septembrie 2012

Altar

Naos

Pronaos

